

Seria de autor

Isabel Allende

Tara mea
inventată

memorii

HUMANITAS
fiction

Isabel Allende

Țara mea inventată

Traducere din spaniolă de
CORNELIA RĂDULESCU

6

HUMANITAS

Fiction

1100

Cuprins

Câteva cuvinte pentru a începe	7
Țara de esențe longitudinale	14
Cremă de lapte, flașnete și țigănci.....	24
O casă veche și fermecată	33
O prăjitură <i>mille feuilles</i>	46
Sirene privind spre mare	60
Domnului rugându-ne	70
Peisajul copilăriei	83
Oameni mândri și serioși	92
Despre vicii și virtuți	104
Unde se naște nostalgia	119
Ani de tineretă confuză	132
Farmecul discret al burgheziei	144
Un suflu de istorie	154
Praf de pușcă și sânge	170
Chile în inimă	182
Țara din capul meu	196
Multumiri	211

Țara de esențe longitudinale

Să începem cu începutul, cu Chile, acest tărâm îndepărtat pe care puțini sunt în stare să-l localizeze pe hartă pentru că nu poți merge mai departe fără să cazi de pe planetă. „Dar de ce să nu-l vîndem și să cumpărăm ceva mai aproape de Paris...?“ se întreba un scriitor de-al nostru. Nimeni nu ajunge aici din întâmplare, oricât de mult s-ar rătăci, deși sunt mulți vizitatori care se hotărăsc să rămână definitiv, îndrăgostiți de locuri și de oameni. Chile este capătul tuturor drumurilor, o lance în sudul Americii de Sud, patru mii trei sute de kilometri pătrați de munți, văi, lacuri și mare. Cum o descrie Neruda într-o poezie înflăcărată:

*Noapte, zăpadă și nisip dau formă
îngustei mele patrii,
tăcerea toată se găsește în lungimea ei,
toată spuma îi iese din barba marină,
tot cărbunele o acoperă de săruturi misterioase.*

Teritoriul acesta zvelt e ca o insulă, despărțită, la nord, de restul continentului de deșertul Atacama, cel mai uscat de pe lume, cum le place să spună

locuitorilor lui, deși nu cred că e aşa, pentru că primăvara o parte din învelișul acesta lunar se acoperă cu o mantie de flori, precum o uimitoare pictură de Monet; la est, de cordiliera Anzilor, acest masiv formidabil de stâncă și zăpezi veșnice; la vest, de coastele abrupte ale Oceanului Pacific; la sud, jos, de solitara Antarctică. Iar țara asta cu o topografie dramatică și o mare diversitate climatică, presărată de obstacole capricioase și zgâltăită de suspinele a sute de vulcani, care se întind ca un miracol geologic între înălțimile cordilierei și adâncimile oceanului, este unită de la cap la coadă de încăpățânatul sentiment național al locuitorilor ei.

Noi chilienii continuăm să fim legați de pământ, aidoma țăranilor care am fost. Cei mai mulți dintre noi visează să aibă un petic de pământ, măcar atât cât să crească pe el câteva lăptuci pleoștite. Ziarul cel mai important, *El Mercurio*, scoate un supliment săptămânal de agricultură, în care informează populația despre ultima goangă ce a lovit plantațiile de cartofi, sau despre producția de lapte ce se poate obține folosind un anumit furaj. Iar cititorii, trăitori pe asfalt și ciment, îl citesc pasionați, deși n-au văzut în viața lor o vacă vie.

În linii mari, se poate spune că de-a lungul țării există patru climate foarte diferite. Țara e împărțită în provincii cu nume frumoase, cărora militarii, care pesemne aveau dificultăți cu ținerea de minte, le-au adăugat cifre. Refuz să le folosesc, căci nu este posibil ca o națiune de poeți să aibă o hartă presărată cu cifre, un fel de delir aritmetic. Să vorbim de cele patru mari regiuni, începând cu *marele nord*, neospitalier și aspru, străjuit de munții înalți, care ocupă

a patra parte din teritoriu și ascunde în adâncuri o comoară inepuizabilă de minereuri.

Am fost în nord în copilărie și nu l-am uitat, deși a trecut de atunci aproape o jumătate de secol. Mult mai târziu, am avut ocazia să traversez de vreo două ori deșertul Atacama și, chiar dacă a fost o experiență extraordinară, amintirile cele mai persistente tot primele sunt. În mintea mea, Antofagasta, care în limba quechua înseamnă „satul salinei mari“, nu e orașul modern de astăzi, ci un port vechi și săracăcios care miroase a iod, plin de bărci pescărești, pescăruși și pelicanii. Antofagasta a răsărit în secolul al XIX-lea ca un miraj în plin deșert, grație industriei silitrei, care a fost decenii la rând unul dintre principalele produse de export ale țării. Mai târziu, când s-a inventat nitratul sintetic, portul nu și-a pierdut din importanță, căci acum exportă cupru, însă companiile producătoare de silitră s-au închis una după alta și pampasul e plin acum de așezări fantomă. Când am fost prima dată acolo, aceste două cuvinte, „așezare fantomă“, mi-au înaripat imaginația.

Îmi amintesc că am urcat, împreună cu familia, încărcați de bagaje, într-un tren care se tăra în pas de broască țestoasă prin deșertul nemilos al Atacamei în drum spre Bolivia. Soare, pietre calcinate, kilometri după kilometri de pustietate spectrală, uneori câte un cimitir părăsit sau clădiri ruinate din cărămidă ori lemn. Căldura era atât de mare că nici muștele nu supraviețuiau. Iar setea era de nestins; beam galioane de apă, sugeam portocale și luptam cu praful care pătrundea prin orice crăpătură. Buzele ne crăpau până la sânge, ne dureau urechile, eram des-

hidratați. Noaptea se lăsa un frig ca de sticlă, iar luna lumina peisajul cu o strălucire albăstrie. Mulți ani mai târziu am vizitat Chuquicamata, cea mai mare mină de cupru de suprafață din lume, un amfiteatru imens în care mii de oameni de culoarea pământului smulg, ca furnicile, minereul din pietre. Trenul a urcat la peste patru mii de metri altitudine, temperatura a scăzut atât de mult că apa îngheță în pahar. Am trecut pe lângă salina Uyuni, o mare albă peste care domnește tăcerea și nu zboară nici o pasare, unde, pe lângă altele, am văzut și flamingi eleganți. Păreau pete de culoare printre cristalele de sare, pieptănele prețioase.

Nordul cel mic, pe care unii nici măcar nu-l consideră regiune propriu-zisă, desparte nordul uscat de fertila zonă centrală. Acolo se găsește valea Elqui, unul dintre centrele spirituale ale Pământului, despre care se zice că ar fi magic. Forțele misterioase de acolo îi atrag pe pelerini, care vin să se conecteze la energia cosmică a universului, iar mulți rămân să trăiască acolo în comunități ezoterice. Meditații, religii orientale, guru de toate culorile – găsești de toate în Elqui, de-țи vine să crezi că ești în California. Tot acolo se produce băutura noastră numită *pisco*, o licoare de strugure muscat, translucidă, virtuoasă și senină precum forța angelică pe care o emană pământul acesta. Este materia primă pentru *pisco sour*, dulcea și trădătoarea noastră băutură națională, pe care o bei plin de incredere, numai că la al doilea pahar poate să-ți dea o lovitură în stare să-l doboare și pe cel mai puternic. Numele l-am uzurpat fără rușine după cel al orașului Pisco din Peru. Iar dacă

Orice vin care face bășicuțe se cheamă în general şampanie, deși autenticul nu se găsește decât în Champagne, în Franța, presupun că și acest *pisco* al nostru se poate împăuna cu un nume străin. În *nordul cel mic* s-a construit La Silla, unul din cele mai importante observatoare astronomice din lume, pentru că aerul este atât de limpede, încât nici o steană moartă, nici pe cale de a se naște – nu poate scăpa de ochiul giganticului telescop. Apropo, mi-a povestit cineva care a lucrat acolo timp de câteva decenii că astronomii cei mai vestiți din lume își aşteptau rândul cu anii pentru a scruta de acolo universul. I-am spus că trebuie să fie senzațional să lucrezi cu oameni de știință care trăiesc doar cu ochii spre infinit și sunt desprinși de mizeriile pământești, dar mi-a răspuns că, dimpotrivă, astronomii sunt tot atât de meschini ca și poetii, că se băteau pe gemul de la micul dejun. Condiția umană e mereu surprinzătoare.

Valea centrală este zona cea mai prosperă din țară, zonă de vii și de livezi de meri, zonă industrială unde trăiește o treime din populație, în capitală. Santiago a fost întemeiat în acest loc de Pedro de Valvidia în 1541, pentru că după ce cutreierase luni în sir prin ariditatea nordului i s-a părut că aici era grădina raiului. În Chile totul e centralizat în capitală, în ciuda eforturilor diferitelor guverne care încearcă de jumătate de secol să confere putere provinciilor. De parcă tot ce nu se petrece în Santiago n-ar avea importanță, cu toate că viața e de o mie de ori mai placută și mai liniștită în restul țării.

Zona sudică începe la Puerto Montt, la patruzeci de grade latitudine sudică, o regiune fermecată plină

de păduri, lacuri, râuri și vulcani. Ploi nesfârșite alimentează vegetația încâlcită a selvei reci, acolo unde cresc copacii noștri milenari, amenințați acum de industria forestieră. Mergând spre sud, călătorul străbate pampasul bătut de vânturi nemiloase; apoi țara se despletește într-un rozariu de insule nelocuite și ceșuri lăptoase, într-un labirint de fiorduri, insulițe, canale și ape. Ultimul oraș continental e Punta Arenas, mușcat de toate vântoasele, aspru și orgolios, privind spre munți și ghețari.

Chile mai deține și o bucată din necunoscutul continent antarctic, o lume de ghețuri și pustietate, albeață infinită, unde se nasc legendele și moroașenii; ne-am înfipt steagul în Polul Sud. Multă vreme nimeni n-a dat doi bani pe Antarctica, dar acum știm cât de multe bogății minerale ascunde, ca să nu mai vorbim că este un paradis al faunei marine, aşa că mulți au pus ochii pe ea. Poate fi vizitată relativ comod pe timp de vară, în cadrul unei croaziere, dar e scump și deocamdată se duc doar turiștii bogăți și ecologiștii săraci, dar hotărâți.

În 1888 ne-am adjudecat și misterioasa Insulă a Paștelui, „buricul pământului“ sau Rapanui, cum i se zice în limba locului. Este pierdută în imensitatea Oceanului Pacific, la două mii cinci sute de mile de teritoriul continental al Chile, dar la mai puțin de șase ore de avion plecând din Valparaíso sau din Tahiti. Nu știu foarte bine din ce motiv ne aparține. Pe atunci era suficient ca un căpitan de vapor să înfigă un steag, și se înstăpânea legal pe o halcă de lume, chiar dacă băştinașii, în cazul nostru blajina

rasă polineziană, n-ar fi fost de acord. Așa procedau națiunile europene; Chile nu putea rămâne mai prejos. Pentru oamenii din Insula Paștelui contactul cu America de Sud a fost fatal. La mijlocul secolului al XIX-lea, cea mai mare parte a populației masculine a fost dusă în Peru, pentru a munci în sclavie pe exploataările de guano, în timp ce Chile ridica din umeri în fața sorții acelor cetăteni uitați. Nenorocirii aceia au fost atât de maltratați, încât din Europa s-a pornit un protest internațional și, la capătul unei lungi bătălii diplomatice, ultimii cincisprezece supraviețuitori au fost returnați familiilor lor. Veneau cu virusul variolei în ei, așa că în scurt timp boala a exterminat optzeci la sută din populația insulei. Nici soarta celor care au scăpat n-a fost mai bună. Oile au ras toată vegetația, transformând solul într-o coajă cheală de lavă, iar indiferența autorităților – în cazul de față, marina chiliană – a făcut ca locuitorii să se scufunde în mizerie. În deceniile din urmă turismul și interesul lumii științifice au salvat Rapanui.

Răspândite prin insulă găsim monumentalele statui din piatră vulcanică, unele cântăresc mai bine de douăzeci de tone. Aceste *moais* intrigă de secole experții. A le sculpta pe coastele vulcanilor și a le aduce apoi târâș de-a lungul unui relief neregulat, a le cocoța pe o platformă îndeobște inaccesibilă și a le pune pe cap o pălărie de piatră roșie trebuie că a fost o muncă titanică. Cum au făcut-o? Nu există urme ale unei civilizații avansate care să explice o asemenea ispravă. Insula a fost populată de două rase diferite, legenda spune că una din ele, *arikii*, avea

puteri mentale deosebite, putând face să leviteze acele *moais* și să le deplaseze prin plutire, fără efort fizic, până la înălțimile pe care se află. Păcat că s-a pierdut tehnica. În 1940, antropologul norvegian Thor Heyerdahl a construit o plută, botezată *Kon Tiki*, pe care a navigat din America de Sud până în Insula Paștelui pentru a demonstra că incașii și cei de pe această insulă fuseseră în contact.

Am fost pe Insula Paștelui în vara lui 1974, când nu era decât un zbor pe săptămână și turismul aproape nu exista. Îndrăgostită de acel loc, am rămas trei săptămâni în plus față de cât îmi propusesem, prințând astfel inaugurarea televiziunii și o vizită a generalului Pinochet, șeful juntei militare care înllocuise în urmă cu câteva luni democrația. Televiziunea a fost primită cu mai mult entuziasm decât proaspătul dictator. Sejurul generalului a fost cât se poate de pitoresc, dar nu e cazul să intru în detalii. Ajunge să spun doar că un nor năzdrăvan se așeza strategic deasupra lui de fiecare dată când voia să vorbească în public, făcându-l ciuciulete. Venise pentru a da locuitorilor insulei titluri de proprietate, dar nimeni nu s-a înghesuit să le primească: din vremuri străvechi, fiecare știa ce și cui aparține, în plus, se temeau, pe drept cuvânt, că hârtia aia guvernamentală nu putea decât să le complice existența.

Chile mai deține și insula Juan Fernández, pe care, în 1704, a fost abandonat marinarul scoțian Alexander Selkirk, cel care i-a inspirat lui Daniel Defoe romanul *Robinson Crusoe*. Selkirk a trăit pe insulă mai bine de patru ani, fără papagal dresat și fără tovărașia unui băstinaș pe nume Vineri, cum

zice cartea, până când a fost salvat de alt căpitan și dus înapoi în Anglia, unde, în treacăt fie spus, n-a avut o soartă mult mai bună. Turistii înverșunați, după un zbor agitat cu avioneta sau călătoria interminabilă pe mare, pot vizita peștera în care scoțianul a supraviețuit mâncând ierburi și pește.

Depărtarea ne conferă o mentalitate insulară și frumusețea extraordinară a locurilor ne face înfumurați. Ne credem centrul lumii – după noi, Greenwich ar trebui să fie la Santiago – și întoarcem fundul Americii Latine, comparându-ne mereu cu Europa. Suntem autoreferențiali, restul universului nu există decât pentru a ne bea vinul și a face echipe de fotbal pe care să le batem.

Îi sfătuiesc pe vizitatori să nu pună la îndoială minunățiile pe care le aud despre țară, despre vinul și femeile ei, căci străinilor nu li se permite să critice: doar de aia există peste cincisprezece milioane de băştinași care asta fac toată ziua. Dacă Marco Polo ar fi debarcat pe coastele noastre după treizeci de ani de aventuri prin Asia, primul lucru pe care l-ar fi aflat ar fi fost că facem *empanadas* mai bune decât tot ce se găsește în Celestul Imperiu. (Ah, da: asta e altă caracteristică a noastră, ne dăm cu părea fără nici o bază, dar cu atâta siguranță, că nimeni nu o pune la îndoială.) Mărturisesc că sufăr și eu de acest șovinism fioros. Când am ajuns prima dată la San Francisco și-am avut în fața ochilor dulcile coline aurii, măreția padurilor și oglinda verde a golfului, singurul meu comentariu a fost că seamănă cu coasta chiliană. Ulterior am constatat că fructele cele

mai dulci, vinurile cele mai bune și fructele de mare
cele mai fine se importau din Chile, firește.

Pentru a vedea cu inima trebuie să-l citești pe Pablo Neruda, poetul național care a nemurit în versurile sale peisajele superbe, miresmele și diminețile, ploaia tenace și sărăcia demnă, stoicismul și ospitalitatea. Asta este țara nostalgiilor mele, cea pe care o evoc când sunt singură, cea care apare ca fundal în atâtea povestiri de-ale mele, cea care îmi apare în vis. Sigur, există și alte chipuri ale țării care se numește Chile: unul materialist și arogant, chip de tigru, care vietuiește numărându-și dungile și pieptănându-și mustătile; altul deprimat, brăzdat de cicatricele brute ale trecutului; unul care se arată surâzător turiștilor și bancherilor; sau cel care așteaptă cu resemnare următorul cataclism geologic sau politic. Chile merge la toate.